

ASALARI KASALLIKLARI UCHUN PREPARATLAR

Zohida Mamadaliyeva Rasuljon qizi

Namangan Davlat Universiteti Kimyo yo`nalishi magistranti

<https://doi.org/10.5281/zenodo.6035678>

MAQOLA TARIXI

Qabul qilindi: 15-dekabr 2021

Ma`qullandi: 15-yanvar 2022

Chop etildi: 5-fevral 2022

KALIT SO`ZLAR

Asalari, asal, asalarichilik, kasallik, varroatoz, akarapidoz, nozematoz, parazit, tadqiqot, apivar, apilife.

ANNOTATSIYA

Ushbu maqolada asalarichilikda kuzatilayotgan asalariga xos bo`lgan kasalliklar, ularni davolash uchun foydalanilayotgan preparatlar, hamda ularni tayyorlash bo`yicha xorijda va mamlakatimizda olib borilayotgan ilmiy tadqiqotlar haqida ma`lumotlar keltirilgan. Chet el olimlari tomonidan qo`llanilayotgan dorilar, ularning samaradorligi, kutilgan natijalar aniq asoslab berilgan.

Tirik jonzot borki, uning sog`ligi bilan birga bemorligi ham butun hayot yo`lini to`ldirib turadi. Asalarilar boshqa hayvon va hasharotlar singari, turli kasalliklarga moyil. Tashqi muhit, sovuq, yuqori namlik va boshqa omillarning salbiy ta`siridan tashqari, asalarilarning yuqumli, xavfli kasalliklari mavjud. Agar yuqumli bo`lmagan kasalliklarning sababi asalarichining nazorati ostida bo`lsa, u holda bakteriyalar, viruslar, patogen zamburug`lar, har xil turdagi shomil va parazit hasharotlar infeksiyaning manbai hisoblanadi. Hozirgi kunda asalarilar quyidagi kasalliklar bilan kasallanmoqda:

1. Zararkunandalar va parazitlar;

- Varroa oqadilar
- Akarin (trakeal) oqadilar
- Nozematoz kasalligi
- Kichik uya qo`ng`izi
- Mum kuyalari
- Tropilaelaps kasalligi

2. Bakterial kasalliklar;

- Amerika qo`ziqorini (Amerika chirish kasalligi)
- Yevropa yirtqich go`shti (Yevropa chirish kasalligi)

3. Virusli kasalliklar;

- Surunkali ari falaj virusi
- O`tkir ari falaj virusi
- Bulutli qanot virusi
- Umurtqasizlar irideskent virus turi (IIV-6)
- Kakugo virusi
- Tamaki ringspot virusi
- Sinay ko`li virusi

4. Dizenteriya;

5. Sovutilgan zot;

6. Pestitsidlar ta`siri;

7. Koloniyaning buzilishi.

Varroa oqadilar (varroa destruktori, varroa jakobsoni deb ham yuritiladi) tashqi parazit kana bo`lib, asalarilarga hujum qiladi va oziqlanadi.

Shomillar keltirib chiqaradigan kasallik vorroatoz deb ataladi. Varroa oqadilar faqat asalari koloniyasida ko`payadi. U ari tanasiga yopishadi, yog` tanalaridagi gemolimfa suyuqligini so`rib, uni zaiflashtiradi. U asalarilar kaloniyasining o`limiga olib keladi, odatda kech kuzdan erta bahorgacha. Varroa oqadilar asalarichilik sanoatiga eng aniq iqtisodiy ta`sir ko`rsatadigan parazitdir, butun dunyo bo`ylab asalarilarni yo`qotishning yuqori darajasiga hissa qo`shadigan ko`plab stress omillaridan biri hisoblanadi. Bu parazitni oddiy ko`z bilan ari ko`krak qafasida mayda qizil yoki jigarrang dog` sifatida ko`rish mumkin.

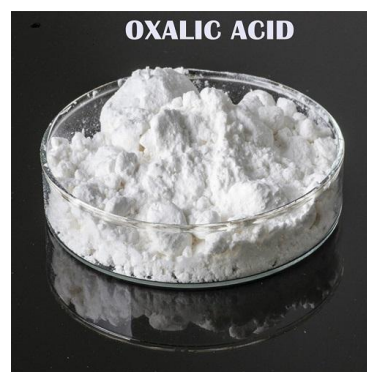
Varroa oqadilar birinchi marta Janubi-Sharqiy Osiyoda 1904-yilda topilgan, ammo hozir Avstraliyadan tashqari barcha qit`alarda mavjud. 1977-yilda Germaniyada, Amerika Qo`shma Shtatlarida 1987-yilda, Yangi Zelandiyada 2000-yilda, 1992-yilda esa Buyuk Britaniyada va boshqa ko`plab mamlakatlarda topilgan. 2012-yilning o`rtalariga kelib, Avstraliyada kana yo`q deb

isbotlangan. 2010-yilning boshida Kufrada (Liviya janubi-sharqida) asalarilarning izolyatsiyalangan kichik turi topildi, u kanadan xoli ko`ringan. Gavayining Maui va Kauai orollari ham kanadan xoli. Varroa oqadilar bilan kurashish uchun turli kimyoviy va mehanik davolash usullari qo`llaniladi. Tabletka, ampula va ko`proq plastik shakllardagi preparatlardan foydalaniladi. Apivar , Apistan, Bayvarol, PolyVar kabi qattiq kimyoviy dorilar davolash uchun ishlatiladi. Ampula holda ishlatiladigan kimyoviy muolajalar orasida timol ("ApiLife-VAR" va "Apiguard" sifatida sotiladi), saxaroza oktanat efirlari ("Sukrotsid" sifatida sotiladi), oksalat kislotasi va chumoli kislotasi (suyuqlik shaklida yoki Mite Away Quick sifatida jel tasmalarida sotiladi) qo`llaniladi. AQSH atrof-muhitni muhofaza qilish agentligining ma`lumotlariga ko`ra, asalari uyasida ko`rsatmalarga muvofiq foydalanilganda, kimyoviy davolash Varroa oqadilar katta qismini o`ldiradi, lekin asalarilarning xatti-harakati yoki umrini sezilarli darajada

buzmaydi. Kimyoviy nazoratdan foydalanish odatda tartibga solinadi va turli mamlakatda turlicha amalga oshiriladi, ya'ni bir-biridan farqlanadi. Bir nechta istisnolardan tashqari, ular sotiladigan asal ishlab chiqarishda foydalanish uchun mo'ljallanmagan. Germaniya olimlari tomonidan varroatozga qarshi ApiLife VAR, Bienenvohl, IPM kabi preparatlar, Italiya olimlari BeeVital, Apitraz, Oxuvar, Bipin, Bipin-T preparatlaridan, Buyuk Britaniyada olimlar Apivar, Domino, Api-

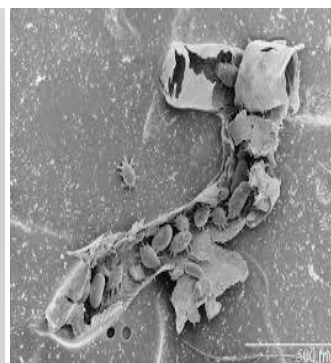
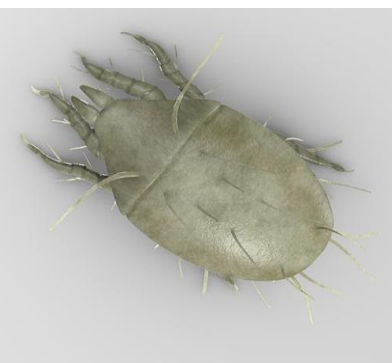
Bioxal Oxalic Acid, AQSHda Kumafos, Apistan kabi preparatlar bilan birga, Timol, Orgonofosfat, Fenpiroksimat moddalari bilan tadqiqotlar olib borishdi. Bu preparatlar 99,2-99,6% samaradorlikka ega ekanligi isbotlangan, biroq narhi juda qimmatligi sababli ko'plab mamlakatlar asalarichilari foydalanmaydi, hasharotlar kaloniyasi nobud bo'lish havfida turibdi. Chetgan kelayotgan hamma preparatlar ham biz kutgan natijani beravermaydi.

Akarin oqadilar (akarapis) ham parazit kana bo'lib, asalari ko'krak qafasining birinchi juft shpiklaridan chiqadigan traxeyani zararlaydi va Akarapidoz kasalligini vujudga keltiradi. Bu parazit diagnostikasi odatda uyadan asalarilar namunasini ajratish va mikroskopik tekshirishni o'z ichiga oladi. Yetuk urg'ochi

akarini oqadilar ari nafas yo'lini tark etib, ari tuklariga chiqib, yosh asalarilarga o'tib tarqaladi. Yangi ari paydo bo'lgach, ular nafas olish yo'llariga o'tib, tuxum qo'yishni boshlaydilar. Kasallangan asalarilar shunchaki zaif emaklaydilar, uchaolmaydilar.

Bu parazit 1984-yilda Meksikadan AQSHga kirib kelgan va asalari koloniyalariga tarqalishni boshlagan. Akarapidoz kasalligidan aziyat chekmaslik uchun dastlabki belgilarida uni davolash usullariga murojaat qilish kerak. Buning uchun

asalarilarning ommaviy tarqalishi har jihatdan rag'batlantiriladi. Va kimyoviy dori-darmonlardan ignabargli ekstrakt asosida Folbeks, Polisan, Bipin, Bipin-T va ApiMax preparatidan foydalanish samaraliroq hisoblanadi.

Asalari kasalliklaridan yana bir xavfli turi bu- Nozematoz ya'ni asalari diyareyasi. Asalari Nozematozining asosiy sababi, ba'zida oзуqadagi nomaqbul aralashmalar, hasharotlarning sifati pastligi yoki uyadagi juda oz sonli yosh asalarilarning parvarishidir. Bu omillar asalari oilasini zaiflashtiradi va kasallikning patogenlari oziq-ovqat bilan yoki uyadagi oзуqa bilan tuproqqa kirib, ularning halokatli faoliyatini boshlaydi. Bemorni sezilarli darajada kattalashgan qorin orqali aniqlash mumkin. Agar shoshilinch choralar ko`rilmasa, kasallik hasharotlar ko`pini yo`qotish va qolgan asalarilar zaiflashishi bilan tahdid soladi. Kasallikni davolash usuli sifatida dunyoning ko`p mamlakatlarida, jumladan respublikamizda ham asalarilarga Fumagillin bilan aralashtirilgan shakar siropi taklif etiladi. 25 litr sirop uchun 20

gramm preparat bo`lishi kerak. Asalarilar uchun bu miqdor besh oila uchun yetadi xolos. Shu bilan birga yuqorida sanab o`tilgan barcha kasalliklar butun dunyo asalari populyatsiyasini havf ostiga olmoqda. Dunyo tajribasiga nazar solsak, turli rivojlangan davlatlar yuqori samarali preparatlarning juda ko`p turini amalda sinab ko`rishgan va hozirga qadar foydalanib kelishadi. Lekin bu preparatlar zararli kasalliklarni butunlay yo`q qilish qobiliyatiga ega emas.

Xulosa. Hozirgi kunda O`zbekistonda ham asalarichilik sohasida ulkan islohotlar olib borilyapti. Respublikamiz asalari koloniyalarida varrotoz, akarapidoz, nozematoz, amerika va yevropa chirish kasalligi, surunkali va o`tkir falaj kasalliklari asalarilar ish faoliyatiga katta salbiy ta`sir ko`rsatib turibdi. Yuqorida sanab o`tilgan

preparatlar har doim ham kutilgan natijani bermayapti, yaxshi samara bersada, narhining qimmatligi bois asalarichilar doim ulardan foydalana olmayptilar. Shuning uchun asalari kasalliklariga qarshi dorilarni mahalliyashtirgan holda ishlab chiqarish asalarichilikdagi asosiy muammo

bo'lib qolmoqda. Ilmiy tadqiqotlarimiz davomida shu masala doirasida yuqori samaradorlikka ega dori mahsulotlarini ishlab chiqarishni ustuvor yo`nalishini topib, asalarichilik tarmog`ini rivojlantirish maqsadidamiz.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. A.I.Isamuhamedov, H.K.Nikadambayev "Asalari kasalliklari va zararkunandalari" Toshkent-2013.
2. AQSH atrof-muhitni muhofaza qilish agentligi hisoboti. 2005.
3. N.Damiani, B.L.Gende, P.Baylak "Varroa destruktori va Apismellifera ustidagi efir moylarining akaritsid va insektitsid faolligi" 2009.
4. L.Bailey, B.V.Ball "Asalari patologiyasi" 1991.
5. I.Fries "Nosema apis-Asalari kaloniyasidagi parazit" Bee World. 1993.
6. Internet saytlari: <https://kitobxon.com/uz/asar/3249>
7. <https://www.ebay.com>
8. <https://www.apidologie.org>.

